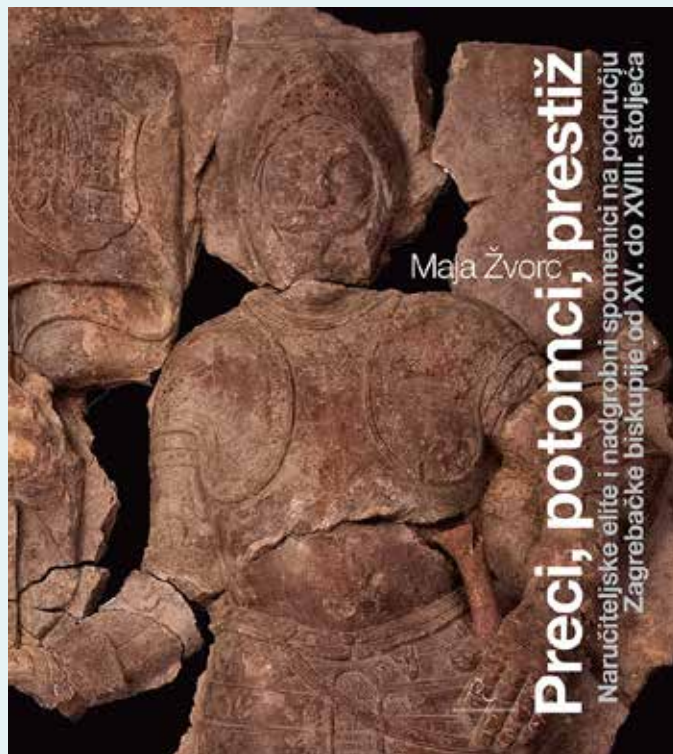

Ana Kaniški

Umjetnost u službi uspomene, statusa i vjere u zagrobni život

MAJA ŽVORC, *Preci, potomci, prestiž. Naručiteljske elite i nadgrobní spomenici na području Zagrebačke biskupije od xv. do xviii. stoljeća*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2023., 323 str.

ISBN 978-953-373-037-0

Knjiga povjesničarke umjetnosti Maje Žvorc prva je sustavna obrada segmenta kiparskoga stvaralaštva na području povijesne Zagrebačke biskupije od 15. do 18. stoljeća. Začeta kao doktorska disertacija, nastala je na temelju prikupljanja, iščitavanja, analize i vrednovanja različitih podataka o nadgrobnim spomenicima, sadržanih u arhivskim izvorima, objavljenim radovima, na skicama, nacrtima i fotografskoj građi, ali i autopsije spomenika na izvornim položajima i mjestima na koja su izmješteni i gdje su sačuvani. U vidu stvaranja sinteze o nadgrobnicima, uključujući formalnu, stilsku i ikonografsku analizu, osvrt na utjecaj slikarstva, grafike i arhitekture na tu vrstu opusa, utvrđivanje htijenja naručitelja i udjela kipara i kiparskih radionica, autorica obuhvaća sačuvane, ali i izgubljene (dokumentirane) nadgrobnike čineći srž svojeg povijesnoumjetničkog istraživanja jer joj likovnim motivima pružaju praćenje likovnoga razvoja nadgrobnika.

Uvidjevši da su nastali u okviru europskoga kulturnog i umjetničkoga kruga, autorica iznosi povijesni razvoj tradicije pokapanja pokojnika od nekropola do gradskih groblja. Prikazom razvoja tipologije nadgrobnih spomenika u europskim zemljama od kasne antike do ranog novog vijeka, objašnjava vrste nadgrobnika, zidne grobnice u niši, nadgrobne ploče, gisante, tumbe, epitafe itd. Upotrebljava termine povezane s nadgrobnicima i njihovim motivima pa se knjiga čita kao terminološki kompendij. Osvrće se na stranu

literaturu o ovoj temi i usto otkriva historiografski temelj svoje knjige, hrvatske istraživače koji su u svojim djelima o ovoj temi dali bitne primjere nadgrobnika u širim pregledima, bez isključive usredotočenosti na tu produkciju ili zasebne studije.

Opisuje povijesna, gospodarska i društvena zbivanja u hrvatskoj regiji koja je obuhvaćala i povijesnu Zagrebačku biskupiju. Svoj je najveći teritorij početkom 15. stoljeća gubila prodiranjem Osmanlija krajem 15. i u 16. stoljeću pa je sveden na ostatke ostataka nekadašnjega Hrvatskog Kraljevstva (tzv. *reliquiae reliquiarum*) koji proširuje poslije Velikog bečkog rata krajem 17. stoljeća na područje današnje Zagrebačke metropolije i Požeške biskupije. Na kartama Zagrebačke biskupije autorica ucrtava mijene granica, prostornu rasprostranjenost nadgrobnika od 15. do 18. stoljeća i njihove lokalitete. Postavivši okvire uključenoj građi i terminološke alate za njezinu obradu i tumačenje, autorica u glavnini knjige iznosi podjelu nadgrobnika prema likovnim motivima i naručitelju na: nadgrobnike s figuralnim prikazom pokojnika, koje dijeli na one s likom pokojnika kao osnovnim motivom (nadgrobne ploče crkvenih dostojanstvenika; ploče plemkinja i djece; viteške nadgrobne ploče i epitafi) i epitafe s prikazom Raspetoga i adoranata; nadgrobnike s obiteljskim grbom i nadgrobnike s motivima funeralne ikonografije.

Nadgrobnicima pristupa individualno i u potpunosti. Osvrće se na mišljenja istraživača o atribucijama. Na temelju usporedbe stila i ikonografije na drugim primjerima na

hrvatskom, slovenskom i ugarskom području potvrđuje postojeće atribucije, neke smatra neprihvatljivima, a u slučaju nadgrobnika pripisanih različitim kiparima ili radionicama ističe vjerojatnija autorstva. Prva predlaže autorstvo pojedinih nadgrobnika i nastoji utvrditi identitet pokojnika, misleći da je *Nadgrobnna ploča člana obitelji Zrinski* izvorno postavljena za Nikolu IV. Zrinskoga (†1566.).

Na prostoru nekada povijesne Zagrebačke biskupije sačuvane su nadgrobne ploče i epitafi. Najviše ih se nalazi na području današnje Zagrebačke nadbiskupije (najviše u prvostolnici) i zapadnom dijelu Varaždinske biskupije (najviše u nekadašnjoj pavlinskoj crkvi u Lepoglavi), manje u Podravini, Moslavini, Banovini i zapadnoj Slavoniji. Najmanji broj potječe iz 15., dvostruko veći iz 16. stoljeća, kada zbog osmanskih prodiranja opadaju društvo i gospodarstvo. Oporavak tijekom 18. stoljeća donosi manji broj djela, a jednako uvjetuju i okončanje tradicije ukopa uz sakralne građevine i otvaranje javnih groblja izvan naselja od kraja 18. stoljeća. Autorica pažnju pridaje posmrtnim svečanostima koje su počele nakon smrti osobe i trajale do polaganja tijela u grob. Njima se nastojalo veličati pokojnika i očistiti ga od grijeha. Pažnju pridaje još i grobnim kapelama. Članovi plemićkih obitelji podizali su ih uz crkve nad kojima su imali patronat i crkve samostanskih redova. Pružale su im privatnost, prostor i ozračje za molitvu i kontemplaciju, a zauzvrat su pripadnici crkve i samostanskih redova skrbili o pokojnikovu grobu i duši.

Iščitavajući arhivska vrela, kanonske vizitacije, župne spomenice, oporuke pokojnika, natpise i grbove na nadgrobnicima, autorica je utvrdila da su naručitelji bili pokojnici (tijekom života) ili češće članovi iz raznih slojeva društva: visoki crkveni dostojanstvenici (biskupi i kanonici), imućni feudalci, niže plemstvo, građani i seoski župnici. U želji da očuvaju uspomenu na pokojnika, ukažu na pokojnikov i svoj društveni status i izraze vjeru i nadu u uskrснуće duše nakon smrti, naručitelji su tri komplementarne sastavnice bitne za nadgrobnike nastojali umjetnički prikazati tekstualnim i likovnim sadržajem, složenošću oblika i kvalitetom izvedbe. Taj su zadatak povjerovali domaćim i udomaćenim umjetnicima, kao i onima koji su radili izvan granica Hrvatskoga Kraljevstva. Uvidjevši da su nadgrobni spomenici obilježeni konvencijama, arhaizmima i tradicijom – stilski su raznovrsni, ali i nedovoljno stilski određeni – autorica je umjesto stilske periodizacije rabila rani novi vijek kao sigurniju vremensku odrednicu. Unatoč tome, na nadgrobnicima prati značajke kasne gotike, renesanse, kasne renesanse, manirizma i ranoga baroka. Katalogizirala je devedeset nadgrobnika grupiravši ih prema upravnom području Crkve, današnjoj Zagrebačkoj nadbiskupiji i biskupijama sa sjedištem u Varaždinu, Bjelovaru, Sisku i Požegi. Niže ih abecedno prema nazivu lokaliteta (muzealizirane prema izvornoj lokaciji). Kataloška jedinica sadrži podatke o nazivu spomenika, materijalima i dimenzijama, prepisane natpise, sažeti opis i kronološki popis historiografskih jedinica. Nakon

topografskog pregleda, koji je obogatila kartama povijesne Zagrebačke biskupije s lokalitetima, slijede dvojezični sažetak, popis arhivskih vrela i historiografije, kazalo osobnih imena, kazalo naselja i lokaliteta te popis autora i izvora snimaka.

Maja Žvorc svoj je višegodišnji rad u istraživanju i prikazu nadgrobnika Zagrebačke biskupije u ranome novom vijeku sažela između mekanih korica brižljivo oblikovane tiskovine. Lako razumljivim i čitkim jezikom, navodi čitatelja da okretanjem svakog idućeg lista s lakoćom upozna materijalne tragove čovjekova htijenja da ostavi sjećanje na život i iskaže vjeru u spasenje duše nakon smrti. Jednostavnom i slojevitom knjigom otvorila je prozor u svijet nadgrobnika i pružila oslonac svima zainteresiranima za daljnje istraživanje zanimljivog dijela četiristoljetne hrvatske kiparske baštine. ✕

